

An Analysis of Ayatollah Khamenei's Discourses on the Strategic Management of Women's Issues and Islamic Hijab: With an Emphasis on the Events of Fall 2022

Hadi Sadeghi Aval

Assistant Professor of Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran (Corresponding Author).

Email: hadi.sadeghi.aval@gmail.com

Akbar Shafiei

Ph.D. Candidate in Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Abstract

Undoubtedly, among the most significant political events in Iran over the past decade are the protest movements of 2022 and the associated incidents concerning women and the Islamic hijab, both preceding and following that period. Analysts have advanced diverse perspectives regarding the underlying causes, nature, dimensions, and management approaches to these occurrences. Against this backdrop, the present study aims to investigate the following research question: What strategic approach did Ayatollah Khamenei adopt in his discourses on the strategic management of women's issues and Islamic hijab throughout the 2022 events and their antecedent and subsequent developments? The findings of this research, which are derived from a thematic analysis of his statements—comprising 15 selected excerpts drawn from over 100 examined texts spanning the winter of 2017 to the winter of 2024—indicate that his positions are amenable to analysis within the framework of crisis management theories, operationalized across four distinct phases: "pre-crisis," "during-crisis," "post-crisis," and "beyond-crisis." In the pre-crisis phase, cultural/political metaphors were employed with the objective of elucidating the issue of cultural onslaught. During the crisis phase, political/legal metaphors were utilized to clarify the role of foreign actors in the 2022 events and to avert the polarization of society regarding the hijab issue. In the post-crisis phase, cultural/identity metaphors served to articulate the role of the Islamic Revolution in elevating the status and identity of women, alongside underscoring the imperative of preserving hijab and modesty. Finally, in the beyond-crisis phase, political and social metaphors were deployed with the aim of preempting the recurrence of foreign-engineered crises.

Keywords: Ayatollah Khamenei, Crisis, Hijab, Women, 2022 Events

فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی

سال پانزدهم، شماره چهارم (پیاپی ۶۱)، زمستان ۱۴۰۴، صص: ۱۲۷-۱۶۴
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۴ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۰۷

مقاله پژوهشی

تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت راهبردی مسائل زنان و حجاب اسلامی (با تأکید بر رخدادهای پاییز ۱۴۰۱)

هادی صادقی اول

استادیار علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول)

Email: hadi.sadeghi.aval@gmail.com

اکبر شفیعی

دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

چکیده

بی‌شک ازجمله رخدادهای مهم سیاسی ایران در دهه اخیر، تحولات اعتراضی سال ۱۴۰۱ و حوادث مربوط به زنان و حجاب اسلامی در قبل و بعد آن بود که تحلیلگران درخصوص علل این رخدادهای، ماهیت، ابعاد و نحوه مدیریت آن، دیدگاه‌های مختلفی را مطرح کردند. با چنین نگرشی هدف از این پژوهش واکاوی این مسئله است که در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت راهبردی مسائل زنان و حجاب اسلامی در تحولات ۱۴۰۱ و حوادث قبل و بعد آن، ایشان چه راهبردی را اتخاذ کردند؟ یافته‌های این پژوهش که ناظر بر روش تحلیل مضمون بیانات ایشان (۱۵ فیش منتخب از بیش از ۱۰۰ فیش بررسی شده از زمستان ۱۳۹۶ تا زمستان ۱۴۰۳) است، گویای آن است که مواضع ایشان مطابق با نظریه‌های مدیریت بحران در چهار مرحله «پیشابحران»، «حین بحران»، «پسابحران» و «فراسوی بحران» قابل تحلیل است. در مرحله پیشابحران استعارات فرهنگی-سیاسی (با هدف تنویر مسئله شیخون فرهنگی)، در مرحله حین بحران استعارات سیاسی-حقوقی (با هدف روشن‌سازی نقش بیگانگان در حوادث ۱۴۰۱ و پرهیز از دوقطبی شدن جامعه در مسئله حجاب)، در مرحله پسابحران استعارات فرهنگی-هویتی (با هدف تبیین نقش انقلاب اسلامی در ارتقای جایگاه و هویت زنان و اهمیت حفظ حجاب و عفاف) و در نهایت در مرحله فراسوی بحران، استعارات سیاسی و اجتماعی (با هدف پیشگیری از بحران‌سازی مجدد بیگانگان) مورد نظر ایشان بوده است.

کلیدواژه‌ها: آیت‌الله خامنه‌ای، بحران، حجاب، زنان، تحولات ۱۴۰۱.

دانشگاه عالی دفاع ملی ♦ پژوهشکده مطالعات راهبردی و امنیت ملی / فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی

<https://smsnds.sndu.ac.ir/> E-ISSN: 2980-8413

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین تحولات سیاسی که در یک دهه اخیر در ایران به وقوع پیوست، رخداد‌های پاییز ۱۴۰۱ بود که برخی معتقدند ریشه نمادین آن به‌ویژه از مسائلی چون برداشتن روسری در زمستان سال ۱۳۹۶ توسط چند دختر (موسوم به «دختران خیابان انقلاب» شدند)، آغاز شد که البته خود دنباله «تحولات فضای مجازی» و به‌ویژه «کمپین چهارشنبه‌های سفید» و «آزادی‌های یواشکی» بود. تحولاتی که در نهایت در سال ۱۴۰۱ با فوت خانم مهسا امینی، تبدیل به مجموعه حوادث سیاسی پاییز ۱۴۰۱ شد که تاکنون دیدگاه‌های مختلفی درخصوص علل وقوع آن، ماهیت آن (از حیث جنبش، اغتشاش، بحران و ...)، چگونگی مدیریت آن، نحوه پردازش رسانه‌ای آن، تحولات نسلی و سبک زندگی تأثیرگذار بر این رخدادها و نقش بیگانگان در وقوع و تشدید آن مطرح شده است.

باین حال با توجه به پررنگ بودن بُعد فرهنگی تحولات سیاسی ۱۴۰۱، یکی از ابعاد مهم مدیریت آن که مسئله اصلی این تحقیق است، رویکرد حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به مدیریت این تحولات و به‌ویژه مسائل زنان و حجاب اسلامی بود که معمولاً در مواضع و بیانات عمومی و رسمی ایشان دیده می‌شود. خصوصاً این که شعار اصلی جریان اعتراضی «زن، زندگی، آزادی» بود و تلاش داشت که سبکی از پوشش غربی و لیبرال را برای زنان و دختران ایرانی ترویج نماید و رهبر معظم انقلاب اسلامی هم همواره نسبت به «تهاجم فرهنگی» و «شبیخون فرهنگی» که یکی از اهداف اصلی آن زنان و حجاب اسلامی بوده است، توجه داشته‌اند.

براین اساس این پژوهش به دنبال پاسخ به این مسئله اساسی است که متناسب با تحلیل محتوای مواضع رهبر معظم انقلاب، رویکرد ایشان به زنان و مسئله حجاب در تحولات ۱۴۰۱ و قبل و بعد آن چگونه بوده و مبتنی بر چه انگاره‌هایی معنا یافته است؟ بر مبنای فرضیه پژوهش، نگرش آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت تحولات ۱۴۰۱ در حوزه زنان و حجاب، می‌تواند با رویکردهای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و حتی حقوقی و در چهار مرحله «قبل از بحران»، «حین بحران»، «بعد از بحران» و «مابعد بحران» بررسی و نتایج استخراج شود.

با چنین نگاهی اهمیت و ضرورت این پژوهش هم در چند محور اساسی قابل بحث است: اول این‌که بخش مهمی از شیوه‌های مدیریت بحران و ناآرامی‌های اجتماعی، معمولاً در بیانات مقامات مسئول هر کشور آشکار می‌شود. در ایران، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت ناآرامی‌های سال‌های اخیر (مثل رخدادهای ۱۳۸۸، ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱)، همواره سعی بر تبیین و روشننگری داشتند. بر همین اساس شناخت ابعاد بیانات ایشان در حوادث ۱۴۰۱ و تحولات قبل و بعد از آن (که مسئله زنان و حجاب بسیار برجسته بود) بسیار مهم است. دومین محور در اهمیت پژوهش آن است که مسئله زنان و حجاب، بخش مهمی از هویت فرهنگی انقلاب اسلامی ایران است. در سال‌های اخیر در نتیجه مسائلی چون گسترش فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی تا حدودی این بنیان فرهنگی در جامعه ایران به مخاطره افتاده است که در رخدادهای ۱۴۰۱ بیش از هر زمانی دیده شد؛ بنابراین بررسی رویکرد رهبر معظم انقلاب در زمینه سیاست‌گذاری پیرامون زنان و حجاب اهمیت مضاعفی پیدا می‌کند. ضمن این‌که شناخت بخش مهمی از علل رخدادهای ۱۴۰۱ در بیانات رهبری انقلاب بیان شده است و تحلیل بیانات ایشان می‌تواند الگوهای راهبردی در جهت پیشگیری از حوادث مشابه را به دست دهد.

۱. پیشینه پژوهش

در ارتباط با بحران ۱۴۰۱ و ادبیات پژوهش مرتبط با آن، منابع موجود در دو طیف دسته‌بندی شده‌اند:

الف. منابع دسته اول: این منابع بیشتر جامعه‌شناسی سیاسی تحولات پاییز ۱۴۰۱ را مدنظر قرار داده که برخی از آن‌ها در جدول (۱)، ذکر شده است.

جدول ۱: منابع و مستندات مربوط به ماهیت بحران ۱۴۰۱

نام اثر (سال نشر)	نویسنده - نویسندگان	نام نشریه	یافته‌ها
رخداد زن، زندگی، آزادی و نبرد بر سر تسخیر فضا (۱۴۰۱)	حامد طاهری کیا	مطالعات فرهنگی و ارتباطات	تحلیل بنیان‌های تحولات فکری- فرهنگی زنان در دوره کنونی و تأثیر آن بر ایجاد فضای فکری- فرهنگی متفاوت در جامعه
شناسایی و تبیین گفتمان‌های ناظر بر اغتشاشات پاییز ۱۴۰۱ در جمهوری اسلامی ایران از منظر اندیشمندان انقلاب اسلامی (۱۴۰۳)	اسماعیل کلانتری	جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی	تحلیل دلایل رخداد‌های ۱۴۰۱ از منظر چهار گفتمان «مواجهه تمدنی اسلام و غرب»، «کژکارکردهای حکمرانی»، «ضعف رویکرد الهی در نظام تربیت رسمی و غیررسمی» و «شیوع سبک زندگی غربی»
تحلیل امنیتی- اجتماعی ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱ (۱۴۰۱)	حسن مفخمی شهرستانی، علی احتشامی	نشریه علمی انتظام اجتماعی	تحلیل ماهیت رخداد‌های ۱۴۰۱ در بستر تحلیل ارتباطات اینترنتی برای به‌دست گرفتن افکار عمومی جوانان، زنان و اقلیت‌های دینی- قومی
تحلیل جامعه‌شناختی ناآرامی‌های خشونت‌آمیز پاییز ۱۴۰۱؛ (۱۴۰۳)	محمدجمیری، محمدکشاورز	جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی	بررسی علل رخداد‌های ۱۴۰۱ از منظر نظریه محرومیت نسبی و تأکید بر ترکیبی بودن علل این رخدادها در زمینه‌هایی چون گسل‌های نسلی، قومی، جنسیتی و مشکلات اقتصادی
واکاوی ابعاد ناآرامی‌های ۱۴۰۱ از منظر جنگ ترکیبی (۱۴۰۲)	احمد رضایی	فصلنامه انتظام اجتماعی	تبیین علل رخداد‌های ۱۴۰۱ با رویکرد تحلیل مضمون و تطبیق آن بر سطوح نرم، نیمه سخت و سخت جنگ ترکیبی با بهره‌گیری از مشارکت خبرگان حوزه امنیت و نیروهای مسلح در تهران

ب. منابع مربوط با مدیریت بحران‌های سیاسی توسط رهبری انقلاب (با تأکید بر بحران ۱۴۰۱): این منابع درخصوص بحران‌های سیاسی بعد از انقلاب و به‌ویژه بعد از حوادث ۱۳۸۸ بحث نموده‌اند. بااین‌حال در این قسمت متناسب با محتوای این پژوهش، منابعی را ذکر می‌کنیم که بیشتر مبتنی بر مدیریت این بحران‌ها است.

جدول ۲: منابع و مستندات مربوط به نقش آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت بحران‌های سیاسی

نام اثر - (سال نشر)	نویسنده - نویسندگان	نام نشریه	یافته‌ها
رویکردی به ناآرامی‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) (۱۳۹۹)	محمود عسکری	مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی	تحلیل محتوای بیانات رهبر انقلاب درخصوص ناآرامی‌های سیاسی ایران (تا سال ۱۳۹۸) با طبقه‌بندی موضوعی رویکرد ایشان به مضامینی چون «تعریف ناآرامی‌ها»، «ماهیت»، «سابقه ایجاد»، «پهنه‌های شروع»، «نقش بیگانگان» و ...
واکوی مدیریت رهبری امام خامنه‌ای در مهار اغتشاشات سال ۱۴۰۱ (۱۴۰۳)	حمید علوی وفا، شعیب محمدی	فصلنامه مدیریت بحران	تحلیل مواضع آیت‌الله خامنه‌ای در حوادث ۱۴۰۱ با تأکید بر دو حوزه نقش بیگانگان و ضرورت جبهه منسجم داخلی در مقابله با آن
مدیریت امام خامنه‌ای در بحران‌ها (مطالعه موردی بحران قبل از انتخابات ۸۸؛ ۱۳۹۶)	علیرضا سوری	فصلنامه مطالعات مدیریت بحران	تحلیل مواضع رهبر انقلاب درخصوص دخالت و نقش‌آفرینی بیگانگان و معارضان در انتخابات ۱۳۸۸

درخصوص منابع مرتبط با نقش رهبر معظم انقلاب در مدیریت ناآرامی‌های سیاسی در ایران، شاید یکی از مهم‌ترین اشکالاتی که وجود دارد آن است که با اتخاذ رویکردی کلی‌نگر، طبقه‌بندی موضوعی نحوه مدیریت بحران ایشان (به لحاظ ابعاد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی) را در نظر نمی‌گیرد. درحالی‌که به‌زعم نگارندگان، همچنان که هر بحران سیاسی دارای ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و ... است، تمرکز بر روی هر یک از این ابعاد، دقت

موضوعی و ادراکی بیشتری می‌تواند ایجاد کند. با چنین نگاهی در این پژوهش بر مسئله زنان و حجاب (که مبین بُعد فرهنگی بحران ۱۴۰۱ است) تأکید است. ضمن این‌که نوآوری دیگر این پژوهش در مقایسه با آثار فوق آن است که از رویکرد چهار مرحله‌ای مایکل برچر بهره می‌گیرد که در پژوهش‌های فوق چنین رویکرد روشی وجود ندارد.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. تعریف بحران و مفاهیم مرتبط

بحران که بعد از جنگ جهانی دوم در ادبیات علوم سیاسی، جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد، به معنای یک تهدید آشکار است که یک نظام سیاسی را متأثر ساخته و نظام، وادار به رویکردهای مدیریتی و کنترلی نرم و سخت می‌شود (ساوه‌درودی، خلیلی و ملکی، ۱۳۹۲: ۴۰-۳۹). در تعریفی دیگر بحران وضعیتی است که به‌طور بالقوه بتواند صلح مستقر را به اغتشاش مبدل سازد (ذاکری و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۶۶). غیر از این از دیگر ویژگی‌های بحران، به هم ریختن نظم، به مخاطره افتادن منافع آشکار و پنهان نظام، به هم ریختن تعادل نظام، فقدان سابقه قبلی و بروز یکبارگی آن است (امیری و سعادت‌اکبری، ۱۴۰۳: ۱۴). با توجه به این تعاریف در بحران، معمولاً ارزش‌های پایه نظام مورد هدف قرار می‌گیرد و طبیعتاً حامیان آن می‌توانند از مدت‌ها قبل و در طیف‌های فکری مختلف فعال شوند. با این حال بحران با مفاهیمی مثل اغتشاش و ناآرامی شباهت‌ها و تمایزاتی دارد. مثلاً اغتشاش آشکاری بالایی دارد؛ چراکه با ثمره آن یعنی ایجاد ناامنی برای نظام سیاسی پیوند دارد و چون اغتشاشگران خود را در پیوند با نظام سیاسی نمی‌بینند، رفتارهای هیجانی و مبتنی بر خرابکاری در آن زیاد دیده می‌شود. بدین ترتیب اغتشاش به اقدامات تهدیدآمیز علیه ثبات و امنیت ملی اطلاق می‌شود و در آن مقاومت، تمرّد و مخالفت علیه نظام سیاسی مستقر دیده می‌شود (امیری و نفاوی، ۱۳۹۵: ۵۵). در مقابل ناآرامی، اگرچه وجه آشکاری دارد؛ اما الزاماً سیاسی نبوده و حتی گاهی برای تحقق مطالبات قانونی است که گروه‌های مختلف جامعه دارند. ضمن این‌که ناآرامی‌ها، متناسب با شرایط می‌تواند محدود و یا گسترده باشد؛ نظام هدف‌گذاری کوچک یا کلان را

دنبال کند و ارزش‌های متنوع بنیادین یا اولیه یک نظام سیاسی را تغییر دهد. براین اساس شاید جدول زیر در تمایز و تشابه مفاهیم فوق بتواند رهگشا باشد.

جدول ۳: تمایزات بحران، اغتشاش و ناآرامی سیاسی (منبع: نگارندگان)

نوع معیار	بحران سیاسی	اغتشاش	ناآرامی
میزان آشکارگی	نهفته و بالقوه-آشکار و بالفعل	آشکار و بالفعل	آشکار و بالفعل
نظام هدف‌گذاری	تغییر ارزش‌های پایه	ایجاد ناامنی و بی‌ثباتی	عمدتاً ترکیبی
گروه‌های درگیر	طیف‌ها و گروه‌های متنوع	عمدتاً نیروهای مخالف و معاند	طیف‌ها و گروه‌های متنوع

درخصوص ماهیت تحولات ۱۴۰۱، اگرچه می‌توان با نگرش مبتنی بر اغتشاش و ناآرامی هم این تحولات را بررسی نمود؛ اما این پژوهش درصدد تطبیق عناصر بحران در بررسی این تحولات است. چراکه این تحولات، وجوه هم‌زمان نهفته و آشکاری علیه نظام سیاسی آن داشت و طیف‌های مختلفی از جامعه در آن درگیر شدند. ضمن این‌که مطابق با تعاریف فوق‌الذکر از بحران، در این تحولات یکی از مبانی اصلی هویتی انقلاب یعنی حجاب هدف قرار گرفت و فعال‌تر شدن دشمنان و بیگانگان در این حوادث، خود گویای وجه دیگری از شباهت آن به بحران بود. غیر از استدلال‌ات فوق، مایکل برچر (که نظریه بحران او بنیان نظری این پژوهش است) معتقد است یک بحران در سطح یک جامعه عمده‌تاً مبتنی بر داده‌های ادراکی است با سه شرط لازم و کافی محیط درونی یک کشور که عبارت‌اند از: تهدید علیه ارزش‌های پایه، وقت محدود برای پاسخ‌گویی به تهدیدات مذکور و همچنین احتمال درگیری و مداخلات امنیتی. (برچر، ۱۳۸۲: ۳۵) که در تحولات ۱۴۰۱ این شروط کمابیش دیده شد.

۲-۲. مدیریت بحران

معمولاً گفته می‌شود مدیریت بحران، راهکارهای دستیابی به راه‌حلی معقول برای برطرف کردن شرایط غیرعادی به‌گونه‌ای است که منافع و ارزش‌های اساسی، حفظ و تأمین گردند بنابراین مسئله اصلی در مدیریت بحران، چگونگی سنجش فوری و اولویت تهدید است (باغبانی، ۱۳۹۹: ۹۸). برهمین‌اساس در طرحی که توسط سازمان ملل متحد و دفتر امور حوادث غیرمترقبه در مدیریت بحران ارائه شده است، مدیریت بحران به چهار رکن اساسی کاهش خسارت، آمادگی، واکنش اضطراری و بازسازی تقسیم شده است (خزاعی، یقینی و خزاعی، ۱۳۹۹: ۱۵۰). باین‌حال با توجه به رویکرد پلکانی چهارچوب نظری این پژوهش در مدیریت بحران، این تعبیر از مدیریت بحران پذیرفته شده که مجموعه اقدامات برنامه‌ریزی شده‌ای است که با هدف پیشگیری، یا کنترل بحران و زدودن آثار و احتمال برگشت آن و در مراحل مختلف قبل، حین و پس از بحران صورت می‌گیرد (رحیمی، ۱۴۰۳: ۶).

۲-۳. نظریه بحران مایکل برچر

اندیشمندان مدیریت بحران برای فهم عمیق‌تر مراحل بحران و شیوه مدیریت آن، الگوهای چند مرحله‌ای را در نظر گرفته‌اند. مثلاً ریچاردسون الگوی سه مرحله‌ای پیش از بحران، حین بحران و پس از بحران را ارائه نمود (ریچاردسون، ۱۹۹۴: ۴۱). فینک الگوی چهار مرحله‌ای عملیات و بررسی جامع موقعیت بحران، تهیه برنامه عملی، ایجاد گزینه‌های راهبردی و اجرای گزینه‌ها را ارائه می‌دهد (روشندل اربطانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۷۰) و پیرسون و میتراف الگوی پنج مرحله‌ای تشخیص نشانگان بحران، مرحله آماده‌سازی-پیشگیری، محدودیت‌های مهار، بازآفرینی و نهایتاً یادگیری را دارند (پیرسون و میتراف، ۲۰۰۰: ۴۸).

اما در این پژوهش، الگوی بحران مایکل برچر مورد نظر است. چراکه با دقت مضمونی، تلاش برای فهم و ادراک از بحران، مراحل وقوع و فرایند بحران و چگونگی مدیریت آن را در نظر می‌گیرد تا الگویی جامع از بحران ارائه نماید. براین‌اساس برچر معتقد است یک بحران در سطح یک جامعه عمدتاً مبتنی بر داده‌های ادراکی است؛ به عبارت دیگر، بحران

برای یک دولت از تصور تصمیم‌گیرندگان از فشارهایی که باید بر آن‌ها فائق آمد ناشی می‌شود. به همین ترتیب پایان بحران نیز با آگاهی کامل از کاهش تنش پیوند می‌یابد؛ بنابراین هردو ذهنی است. این ادراک با سه شرط لازم و کافی ناشی از تحولات در محیط درونی یک کشور که عبارت‌اند از: تهدید علیه ارزش‌های پایه، آگاهی از وقت محدود برای پاسخ‌گویی به تهدیدات مذکور و همچنین احتمال درگیری و مداخلات امنیتی در ارتباط است (برچر، ۱۳۸۲). بدین ترتیب اجزای سه‌گانه ادراکی یک بحران با یکدیگر تعامل داشته و این اجزاء به‌مثابه واکنشی شناختی به محرک محیطی، باعث احساس فشار روان‌شناختی می‌شوند. ضمن این‌که خطرناک‌ترین نوع تهدید، تهدید بالاترین ارزش‌ها است که می‌تواند تهدید بقای یک نظام سیاسی باشد (برچر، ۱۳۸۲: ۵۱۲). برچر با چنین ادراکی از بحران، مراحل مدیریت آن را مشتمل بر موارد زیر برمی‌شمرد:

۱. شروع بحران (دوره پیش‌بحران)^۱: این شاخص در سطح نظام سیاسی به‌وسیله فعل‌وانفعالات ستیزه‌جویانه در بین حریفان و در سطح خرد یا سطح افراد دخیل در بحران به دوره قبل از بحران برمی‌گردد. هرچند فشار تهدید در این مرحله خفیف بوده که این امر باعث می‌شود در این مرحله هیچ حالتی از فعل‌وانفعالات نابسامان در سطح کلان یا دوره شناخت تهدید در سطح خرد مشاهده نشود (برچر، ۱۹۹۳: ۵۳)؛
۲. حوزه گسترش یا تشدید بحران (دوره بحران)^۲: این مرحله به معنای بحران واقعی است که در سطح کلان، مرحله فشار شدیدتر از مرحله شروع بوده و در سطح خرد، این مرحله عمده‌تاً به دوره بحرانی یک کشور معطوف است. مرحله تشدید، به‌نوعی اوج بحران را نشان می‌دهد (برچر، ۱۹۹۳: ۱۳۰)؛
۳. حوزه پس‌بحران (دوره پایان بحران)^۳: معمولاً با کاهش شدت فعل‌وانفعالات ستیزه‌جویانه مشخص می‌شود و در سطح خرد این اختصاص به تنزل در شناخت از

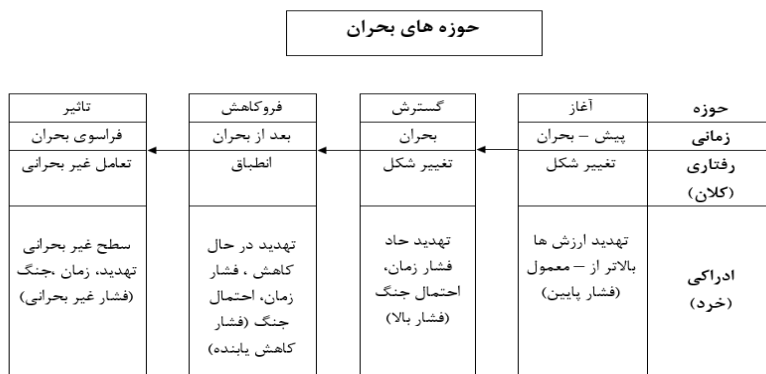
1. Crisis Onset/Pre – Crisis.

2. Crisis Escalation/ Crisis.

3. Deescalation/End – Crisis.

ارزش تهدید شده و فشار ناشی از محدودیت زمان دارد و در نهایت به نزدیک شدن به دوره قبل از بحران می‌رسد (برچر، ۱۹۹۳: ۲۳۵):

۴. حوزه تأثیر (دوره فراسوی/مابعد بحران)^۱: عبارت است از تمامی تأثیرات و پیامدهای یک بحران که برای یک نظام در سطح خرد و کلان وجود دارد. تأثیرات یک بحران ممکن است در بلندمدت دیده شود (برچر، ۱۹۹۳: ۲۹۸). با چنین نگاهی نمودار زیر رویکرد برچر به مدیریت بحران را به ما نشان می‌دهد.

نمودار ۱: الگوی حوزه‌های بحران مایکل برچر (برچر، ۱۳۸۲: ۴۷۱)

درمجموع آنچه از نظریه بحران برچر برمی‌آید آن است که وی بر دوجه اساسی در کلیت نظریه خود تأکید دارد. اول «وجه اول. ادراکی-ذهنی» که ناظر بر شناخت ماهیت بحران است و دوم «وجه تقسیم‌بندی مراحل زمانی بحران» که فرایندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در هر مرحله آن متفاوت است (برچر، ۱۳۸۲).

۳. روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش به صورت عام بر مبنای الگوهای تحقیق کیفی و به صورت خاص تحلیل مضمون سند در بررسی بیانات است. برای بررسی دقیق این روش، ابتدا در بررسی قابلیت

روایی و پایایی اسناد از رویکرد «جان اسکات»^۱ استفاده می‌شود. براین اساس اسکات چهار معیار برای داوری کیفیت اسناد معرفی می‌کند تا پژوهشگر بتواند بر مبنای این معیارها از سند در تحقیق کمک بگیرد یا خیر. این معیارها عبارت‌اند از:

❖ اصالت: آیا سند اصیل است و تردیدی درباره منشأ آن وجود ندارد؟

❖ اعتبار: آیا سند عاری از خطا و تحریف است؟

❖ همانندی: آیا سند نمونه بارزی از سندهای شبیه خود است؟

❖ معنا: آیا سند روشن و قابل فهم است؟ (فلیک، ۱۳۹۰: ۲۷۸)

با توجه به معیارهای فوق، نگارندگان تمامی اسناد مورد بررسی مرتبط با بیانات رهبر انقلاب را از منبع رسمی سایت ایشان به نشانی farsi.khamenei.ir اخذ کردند. ضمن این‌که ضریب هولستی نیز مؤید و مکمل روش جان اسکات در کدگذاری در این پژوهش است. چراکه برای محاسبه ضریب هولستی از میزان اشتراکات دو کدگذاری انجام شده و تعداد کل دو کدگذاری استفاده می‌شود. در فرمول زیر نحوه محاسبه ضریب هولستی نشان داده شده است.

$$PAO = 2M / (N1+N2)$$

در فرمول فوق M تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار است و N1 و N2 به ترتیب تعداد کلیه موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است. در کدگذاری نگارنده اول و دوم در این پژوهش، مشخص شد که مقدار PAO تقریباً ۰/۸ است که در معادله ضریب هولستی عدد مطلوبی در جهت تأیید پایایی است. مسئله دیگری که در تحلیل مضمون استفاده شد، شبکه مضامین است. در اینجا شبکه مضامین براساس روندی مشخص، پایین‌ترین سطح قضایای پدیده را از متن بیرون می‌کشد (مضامین پایه)، سپس با دسته‌بندی و تلخیص آن‌ها، به اصول مجردتر و انتزاعی‌تر می‌رسد (مضامین سازمان‌دهنده) و در قدم سوم این مضامین عالی در قالب استعاره‌های اساسی گنجانده شده و به‌صورت مضامین حاکم بر کل متن درمی‌آیند (مضامین فراگیر)؛ (کیا و فقیهی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۴۶). در اینجا شیوه پیشبرد کار آن بود

1. John Scott.

که بیش از ۱۰۰ فیش مرتبط با زنان و حجاب در بیانات رهبر انقلاب در سال‌های مورد بررسی پژوهش انتخاب و با توجه به مشابهت مفهومی برخی محورهای بیانات، در نهایت مهم‌ترین محورهای بیانات گزینش شد و متناسب با آن برای هر یک از مراحل چهارگانه بحران، چند جدول برای تحلیل مضامین آشکار و یا مستتر بیانات در نظر گرفته شد. این جداول که در ادامه مطرح می‌شود، مشتمل بر ۱۵ محور منتخب از مجموع ۱۰۰ فیش مورد بررسی از بیانات است که در ارتباط با مسائل زنان و حجاب در زمان‌های مرتبط با مراحل چهارگانه بحران مطرح شده و شامل ۸ مورد مضامین فراگیر، ۱۲ مورد مضامین سازمان‌دهنده و ۱۲ مورد مضامین پایه است.

۴. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

با در نظر داشتن اندیشه برچر، ابتدا وجه ادراکی-ذهنی رهبر معظم انقلاب از بحران ۱۴۰۱ ارائه می‌شود و بعد از آن به تحلیل وجوه سیاست‌گذاری ایشان در حوزه زنان و حجاب می‌پردازیم.

۴-۱. تحلیل وجوه ادراکی بحران ۱۴۰۱ در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

برخی از مهم‌ترین وجوه ادراکی بحران ۱۴۰۱ از جانب رهبر معظم انقلاب در گزاره‌های زیر قابل تبیین است: تبیین نقش بیگانگان و ضدانقلاب در رخداد‌های ۱۴۰۱: شاید مهم‌ترین شاخصه مدیریت بحران آیت‌الله خامنه‌ای بعد از وقوع رخداد‌های ۱۴۰۱، تبیین علل اصلی این رخداد بود. چراکه در طی این حوادث نگاه غالب بیگانگان و معاندان و رسانه‌های آن‌ها این بود که این حوادث پمپاژ نارضایتی‌های انباشته شده اقشار مختلف مردم ایران و علی‌الخصوص زنان در طی سال‌های بعد از انقلاب بوده که در حال فوران است؛ اما رهبر انقلاب در اولین موضع‌گیری، افکار عمومی را به این سمت سوق دادند که این رخدادها با هدف ایجاد ناامنی در ایران در حال رخ دادن است و همه با آگاهی از این مسئله، نسبت به این حوادث موضع‌گیری سنجیده داشته باشند. بر همین اساس ایشان در مراسم دانش‌آموختگی

دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح در ۱۱ مهر ۱۴۰۱ بیان کردند: «بنده به صراحت می‌گویم برنامه‌ریزی [اغتشاشات ۱۴۰۱] کار آمریکا، کار رژیم جعلی صهیونیستی و دنباله‌روهای آن‌ها است ... دعوا بر سر مسئله باحجاب و بدحجاب نیست؛ بحث سر اصل استقلال و ایستادگی و تقویت و اقتدار ایران اسلامی است.» شاید نشانگان اصلی چنین تبیینی این بود که کشورهای غربی از آن حمایت می‌کردند که از جمله شواهد آن، اخراج ایران از کمیسیون مقام زن سازمان ملل، قرار دادن نام سپاه در لیست گروه‌های تروریستی توسط برخی کشورها همچون سوئد و حمایت از برگزاری تجمعات ضد ایرانی در برخی کشورهای غربی بود (جمیری و کشاورز، ۱۴۰۳: ۳۱۶).

تأکید بر جنگ ترکیبی در رخدادهای ۱۴۰۱: جنگ ترکیبی معمولاً به عنوان ترکیبی از ظرفیت‌های نظامی متعارف، شورش‌ها، تروریسم، جنایت سازمان‌یافته، جنگ نرم‌افزاری و فناوری نظامی توصیف می‌شود. (مبینی دهکردی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۹) برخی اندیشمندان نظیر کوریکو هم ابعاد جنگ ترکیبی را در کاربرد طیف گسترده‌ای از ابزارهای گوناگون به شیوه همگون یا ناهمگون در نظر می‌گیرد (ریاضی و دیگران، ۱۴۰۰: ۴۵). بر همین اساس رهبر معظم انقلاب در ترسیم ادراکی مختصات رخدادهای ۱۴۰۱ در دیدار با دانش‌آموزان در ۱۱ آبان ۱۴۰۱، آن را نوعی جنگ ترکیبی قلمداد کردند: «این اتفاقات این چند هفته صرفاً یک اغتشاش خیابانی نبود. این برنامه‌های خیلی عمیق‌تری بود. دشمن یک جنگ ترکیبی را شروع کرد ... این را بنده از روی اطلاع عرض می‌کنم به شما. دشمن یعنی آمریکا، اسرائیل، بعضی از قدرت‌های اروپایی موزی و خبیث، بعضی از گروه‌ها و گروهک‌ها، همه امکاناتشان را وارد میدان کردند.» مشخصات این جنگ ترکیبی هم می‌توانست در سرمایه‌گذاری بر روی زنان و حجاب، ایجاد عملیات روانی، تلاش برای کشته‌سازی در اعتراضات، ایجاد و تقویت هشتک و کمپین اینترنتی و ... بود که در ۱۴۰۱ دیده شد.

تأکید بر تلاش بیگانگان و معاندان در تضعیف نهادهای انقلابی و انتظامی و خدشه در وحدت عمومی: معمولاً یک از ابعاد ادراکی بررسی مسئله وقوع بحران در هر کشور، می‌تواند نمایش تقابل و مبارزه معترضان با نهادهای حاکمیتی و دولتی باشد. در جریان رخدادهای

۱۴۰۱ نیز چنین مسئله‌ای دیده شد و بیگانگان و مخالفان انقلاب اسلامی، سعی کردند نهادهایی چون نیروی انتظامی و بسیج را در مقابل مردم و معترضان به تصویر بکشند. در اینجا آیت‌الله خامنه‌ای با ادراک چنین مسئله‌ای در تبیین ماهیت رخدادهای پاییز ۱۴۰۱ در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح در ۱۱ مهر بیان داشتند: «در این حوادث چند روز اخیر، بیش از همه به سازمان انتظامی کشور ظلم شد، به بسیج ظلم شد، به ملت ایران ظلم شد ... برنامه‌ریزی کرده‌اند برای دانشگاه، برنامه‌ریزی کرده‌اند برای خیابان ... آن‌ها فقط با جمهوری اسلامی مخالف نیستند، با ایران مخالفند؛ آمریکا با ایران قوی مخالف است، با ایران مستقل مخالف است.» با چنین تبیینی ماهیت ادراکی رخدادهای پاییز ۱۴۰۱، با هدف‌گذاری شکاف انداختن بین مردم و دستگاه‌های حاکمیت مدنظر ایشان قرار می‌گیرد تا در نهایت ابعاد مردمی و کلیت سیاسی انقلاب ایران تضعیف شده و تمامیت ارضی و ثبات سیاسی در ایران مورد تهدید قرار بگیرد. غیر از این در بررسی ابعاد ادراکی رخدادهای ۱۴۰۱ مسائلی چون سیاست‌گذاری هوشمندانه در نحوه مواجهه با افراد معترض و همدردی با رخداد فوت مهسا امینی، بخش دیگری از ابعاد روان‌شناختی و حقوقی ادراکی این تحولات بود که آیت‌الله خامنه‌ای در ۱۱ مهر ۱۴۰۱ بر آن تأکید کردند.

۲-۴. تحلیل ادوار مدیریت بحران ۱۴۰۱ در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

در این بخش که بدنه اصلی پژوهش را تشکیل می‌دهد، هدف طرح دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای درخصوص هرکدام از دوره‌های چهارگانه مدیریت بحران به‌همراه در نظر گرفتن مضامین مطرح شده در هرکدام از بیانات و همچنین استعارات سیاست‌گذاری ایشان است.

۳-۴. تحلیل محتوای بیانات دوره پیشابحران در حوزه زنان و حجاب اسلامی

مواضع دوره پیش از بحران ۱۴۰۱ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، تقریباً از دهه ۱۳۹۰ به بعد خود را نشان داد. آنجا که به‌ویژه تحت تأثیر گسترش فضای مجازی و صفحات اینستاگرامی شاهد ظهور پدیده‌هایی چون شکل‌گیری «کمپین آزادی‌های یواشکی» و «چهارشنبه‌های

سفید» با نگرش برداشتن آرام و تدریجی روسری در معابر عمومی با هدایت خانم مسیح علی‌نژاد بودیم. در کنار آن، ظهور پدیده‌ای با عنوان «دختران خیابان انقلاب» در سال ۱۳۹۶ که چند دختر به صورت اعتراضی در خیابان انقلاب و اماکن دیگر تهران روسری از سر برداشتند و به‌ویژه تحولات منتهی به رخداد‌های ۱۴۰۱ مثل خبرساز شدن اسکیت‌بورد شیراز (بازی مختلط اسکیت) و بازداشت خانم سپیده رشنو به واسطه درگیری پیرامون حجاب (در نیمه اول سال ۱۴۰۱) حوادث خبرسازی بود که حتی درخصوص پدیده موسوم به دختران خیابان انقلاب، رهبر معظم انقلاب در تاریخ ۱۷ اسفند ۱۳۹۶ اعلام موضع کردند.

جدول سه‌بخشی ۴: بیانات دوره پیشابحران و مضامین آن^۱

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۱	بیانات در دیدار با مداحان: امروز بانوان ایرانی با حفظ حجاب، استقلال هویتی ... فرهنگی خودشان را دارند اعلام می‌کنند و به دنیا صادر می‌کنند ... این (خطای برداشتن روسری)، برای حکومتی که به نام اسلام بر سر کار آمده است تکلیف ایجاد می‌کند.	(۱۳۹۶/۱۲/۱۷)
۲	بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت: حجاب یک حکم شرعی و یک مسئله قانونی است و در این زمینه باید در درجه اول، دستگاه‌های دولتی مراقبت کنند تا براساس قانون عمل شود.	(۱۳۹۸/۰۵/۳۰)
مضامین فراگیر		
مضامین سازمان‌دهنده		
مضامین پایه		
وجوب فقهی و الزامات فرهنگی تحقق امر حجاب	ضرورت مراقبت زنان از حجاب و عفاف	گناه و خطا بودن برداشتن روسری
	در نظر گرفتن حجاب به سان نماد هویتی زن مسلمان	ضرورت عمل بر مبنای تکلیف شرعی و قانونی در امر حجاب

۱. علی‌رغم اینکه دوره زمانی پیشا بحران، از سال ۱۳۹۶ و قضایای موسوم به «دختران خیابان انقلاب» در نظر گرفته شده است؛ اما چون دوره طولانی‌تری نسبت به سه دوره بعدی را شامل می‌شود، فیش‌های بیشتری برای دقت نظر بیشتر در کار مورد بررسی قرار گرفت. ضمن اینکه در جهت دقت مفهومی بیشتر در بررسی مضامین پایه، فراگیر و سازمان‌دهنده و نیز در جهت پرهیز از اختلاط در فهم، بیانات و مضامین آن به سه قسمت دو بخشی تقسیم شد.

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۳	بیانات در ابتدای درس خارج فقه: چقدر فاجعه‌بار است سیاستی که امروز در دنیا به‌وسیله عوامل قدرت‌های ضدبشری برای زدودن حیا رایج است ... این حیا مظاهری دارد؛ یکی از مظاهرش پوشش ظاهری است.	(۱۳۹۷/۱۲/۱۳)
۴	بیانات در دیدار ائمه جمعه: یک وقتی چند سال قبل در یک جمع یک نفر از من پرسید که شما در قضیه زن در مقابل غرب چه دفاعی دارید؟ من گفتم من دفاع ندارم، من حمله دارم! ... ما مدعی هستیم در قضیه زن.	(۱۴۰۱/۰۵/۰۵)
مضامین فراگیر		
مضامین سازمان‌دهنده		
مضامین پایه		
نقد رویکرد فرهنگی غرب به زنان	ضرورت شناخت برنامه‌های ضدبشری علیه زنان در جهان	ضرورت تبیین ابعاد مختلف سیاست غرب برای حیازدایی از زنان
	ضرورت خودباوری در حوزه حقوق زنان در مقابل غرب	تفهم کالایی شدن زنان در غرب

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۵	بیانات در ارتباط تصویری با مداحان: بعضی می‌گویند حجاب مانع از رشد ... زن است؛ نه به‌عکس؛ حجاب مانع از آن خودنمایی‌های بی‌موردی است که مانع حرکت زن می‌شود. ما امروز هزاران بانوی بزرگ ... در صحنه‌های گوناگون ... داریم که همه با حجاب کامل در حال زندگی هستند.	(۱۳۹۹/۱۱/۱۵)
۶	بیانات در دیدار مدال‌آوران ورزشی کشور: (یک نکته در مسابقات) که به چشم من خیلی برجسته آمد، اعتمادبه‌نفسی بود که شما نشان دادید در زمینه دفاع از اصالت‌های خودتان؛ یک نمونه‌اش عبارت بود از این‌که پرچم‌داران شما را بانوانی با چادر انجام دادند؛ چقدر این حرکت، حرکت عظیمی است. این یعنی شما یک‌تنه در مقابل تهاجم بی‌بندوباری و لنگاری روزافزون دنیا ایستاده‌اید.	(۱۳۹۷/۸/۲۳)
مضامین فراگیر		
مضامین سازمان‌دهنده		
مضامین پایه		
پیشرفت و اعتمادبه‌نفس زنان در سایه حجاب	متناسب بودن حکم حجاب با مقتضیات روز و پیشرفت زنان مسلمان	ضرورت شبهه‌زدایی از مسائل مرتبط با حجاب
	ایستادگی در مقابل فرهنگ و لنگاری برای زنان	ضرورت تبلیغ هوشمند فرهنگ حجاب

تحلیل ردیف ۱ و ۲: در ردیف یک و دو، آیت‌الله خامنه‌ای خطاب خود را هم بر کلیت نظام سیاسی و هم مسئولان دولتی در مسئله حجاب معطوف می‌کند و در راستای مدیریت حجاب و عفاف، از مفهوم بسیار مهم تکلیف (با رویکرد تکلیف شرعی) بهره می‌گیرند؛ اما قبل از این‌که این مهم تحلیل شود، مناسب رویکرد متون و نصوص دینی به این مفهوم آشکار شود. براین اساس تکلیف در مباحث فقهی، اصطلاحی با خاستگاه قرآنی ناظر به واداشتن انسان از سوی خداوند به انجام یا پرهیز از کاری در چهارچوب امر و نهی تعریف شده است (تاره و بیرشک، ۱۳۹۸).

با چنین نگاهی تکلیف در حوزه فقه حکومتی اساساً ناظر بر کل بماهو کل است و امتثال آن هم به کل مکلفین برمی‌گردد؛ بنابراین تکالیف نظام‌مند هستند و امتثال این تکلیف به‌گونه‌ای نیست که با فعل برخی از عهده‌دیگران ساقط گردد (برخلاف تکلیف کفائی) و یا امتثال به‌گونه‌ای نیست که تکلیف مشابه هم باشند (برخلاف تکالیف عینی). بلکه جامعه بالذات، مأمور به انجام تکلیفی شده است (حیدری خراسانی، نوذری فردوسی و خلف خانی، ۱۳۹۲: ۱۱۷). با چنین نگاهی، مسئله حجاب برای همه کارگزاران نظام اسلامی و حتی شهروندان، مسئولیت شرعی ایجاد می‌نماید که باید نسبت به آن اهتمام داشته باشند.

غیر از این حجاب در فقرات ردیف اول و دوم، نماد هویتی زن مسلمان نیز در نظر گرفته شده است. به نظر می‌رسد در این فقرات و در مسئله مدیریت حجاب، نوعی رویکرد اجتماعی و فرهنگی در کنار رویکرد شرعی حجاب مدنظر است. در تبیین بهتر این مسئله باید گفت جامعه ایران، جامعه‌ای در حال گذار است که از یک‌سو به حجاب به‌عنوان مقوله دینی و نماد فرهنگی-اجتماعی می‌نگرد؛ به‌گونه‌ای که حجاب آشکارترین نشانه هویتی زن مسلمان در عرصه ملی و بین‌المللی می‌شود و از سوی دیگر به‌عنوان یک رسانه ارتباطی، نقشی نمادین در عرصه ارتباطات میان‌فردی برای آن قائل است؛ بدین معنا که انسان با پوشش و حجاب بدن، هویت خویش را به دیگران معرفی می‌کند. بدین ترتیب حجاب امری نیست که صرفاً به مقوله پوشش بدن فروکاسته شود؛ بلکه شامل زبان بدن، مدیریت بدن و آرایش بدن در عرصه کنش‌های غیرکلامی نیز می‌شود که ممکن است تحت تأثیر شرایط اجتماعی و فرهنگی

دارای شکل و قالب متنوع، با جوهر و محتوایی یکسان یا برعکس باشد (آبیار، نیازی و مهربانی کوشکی، ۱۴۰۳: ۴۵).

بدین ترتیب وقتی در کلام آیت‌الله خامنه‌ای حجاب همچون نماد هویت زنان ایرانی قلمداد می‌شود، ایشان درصدد انتقال این پیام در بهینه‌سازی مدیریت حجاب در جامعه هستند که حجاب را فراتر از پوشش ظاهری ببینند. با چنین رویکردی جنس و استعاره مدیریت پیشابحران در قالب تکلیف قانونی-شرعی نظام سیاسی در سیاست‌گذاری فرهنگی و سیاسی برای تقویت سیاست‌های حجاب در کشور موضوعیت می‌یابد.

تحلیل ردیف ۳ و ۴: در دهه‌های اخیر یکی از مباحث مهمی که جوامع اسلامی و به‌ویژه ایران را درگیر نموده است، ورود تفکرات غربی بوده است. برهمن اساس یکی از ظواهر غرب‌گرایی، مبحث سبک پوشش و لباس (به‌ویژه برای جامعه زنان ایرانی) بوده است که در طی سال‌های اخیر بسیار بحث‌برانگیز شده است.

در تشریح بیشتر این مسئله نظریات مختلفی درخصوص تأثیرات تفکر غرب بر زنان (حتی در تغییر رفتار و سبک زندگی و پوشش زنان غربی) منتشر شده است. تا آنجا که برخی محققان غربی نظیر «گیملین»^۱ معتقدند بدن در تفکر غربی، نقطه کانونی هویت در نظر گرفته می‌شود. چراکه این تفکر بر خرد خودمختار انسان متکی بوده و یکی از مظاهر خرد خودمختار برای زنان در غرب، در آزادی پوشش خود را نشان داده است. زیمیل نیز بر این باور است که زنان سریع‌تر به ظاهرسازی‌های جدید و متفاوت جذب می‌شوند؛ زیرا می‌خواهند به هویت شخصی متمایز خود شکل دهند. با چنین نگرشی یکی از بنیان‌های اصلی تفکر غربی درخصوص زنان، مبتنی بر تأکید بر نمایش زیبایی و مدل فرهنگی است (رستگارخالد، محمدی و نقی‌پور ایوکی، ۱۳۹۱: ۴۱).

با چنین رویکردی آیت‌الله خامنه‌ای با نگاه انتقادی نسبت به وضعیت زنان در غرب، نسبت به ابزاری شدن زنان در غرب و تلخیص شخصیت زن غربی در جذابیت جسمانی، ابراز نگرانی کرده و معتقدند غرب باید در این ارتباط پاسخ‌گو باشد. به نظر می‌رسد شاخصه

1. Gimlin.

مهمی که در مدیریت پیشابحران در این فقره وجود دارد آن است که زنان ایرانی باید وضعیت زنان در جامعه غربی را به‌درستی درک نموده و از تقلید بی‌مورد از وضعیت زن غربی اجتناب نمایند.

تحلیل ردیف ۵: یکی از رویکردهای آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت حجاب، تأکید بر امروزی بودن (به‌روز بودن) حفظ حجاب علی‌رغم سابقه کهن دینی آن است. چراکه ازجمله شبهات مسئله حجاب تحول‌پذیری آن براساس اقتضائات زمانی است. بااین‌حال نکته اساسی در تحلیل فقره ردیف ۵ آن است که حجاب و عفاف سابقه‌ای طولانی در زندگی بشر دارد و این پیشینه از آن روست که خاستگاه آن فطرت آدمی است و بنابراین در ادیان الهی دیگر، ازجمله آیین زرتشت، یهود و مسیحیت نیز این حکم با تفاوت‌هایی وجود دارد (عبدالرحمانی و سهرابی، ۱۳۹۹: ۵۸). بدین‌ترتیب نکته مهمی که اینجا مطرح می‌شود آن است که چون پوشش امری فطری برای بشر است، امور فطری مشمول زمان نمی‌شود و همواره موضوعیت دارد. در این نگرش اگرچه لباس انسان می‌تواند تفاوت‌هایی پیدا کند؛ اما نباید به‌گونه‌ای باشد که با ایجاد تبرّج و جذابیت جنسی، باعث نگاه ابرازی به زن بشود.

تحلیل ردیف ۶: یکی از راهبردهای مدیریت بحران‌ها، شبهه‌زدایی از علل وقوع بحران تا قبل از رسیدن آن به مرحله حاد است. در همین زمینه مسئله موفقیت زنان در مسابقات ورزشی بسیار مورد توجه بوده که آیا با وجود حجاب می‌توان به موفقیت ورزشی رسید یا خیر؟ پژوهش‌های صورت گرفته، درمجموع حجاب را در موفقیت ورزشی مانع مهمی در نظر نگرفته‌اند؛ مثلاً در پژوهشی که در حوزه تأثیر حجاب در موفقیت ورزشکاران زن آذربایجان شرقی منتشر شد، مشخص شد بین نوع نگرش‌ها در فرهنگ‌سازی حجاب و عفاف در ورزش بانوان با محدودیت‌های حجاب عفاف در این حوزه، با ضریب رگرسیونی ۳۳٪ و آماره تی ۳۴/۳ در سطح ۰/۰۰۱ رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ یعنی حجاب و عفاف در ورزش نه‌تنها باعث سلب برخی از فعالیت ورزشی در عرصه‌های ملی و بین‌المللی نمی‌شود، بلکه باعث احیای فرهنگ اسلامی می‌شود (مهدوی و سیدشرافت، ۱۳۹۷).

۴-۴. تحلیل محتوای بیانات دوره بحران در حوزه زنان و حجاب اسلامی

روز ۲۲ شهریورماه ۱۴۰۱ مهسا امینی، دختر گُردی که به‌همراه خانواده به تهران آمده بود، توسط گشت ارشاد جلب و به کلاس توجیهی فرستاده شد؛ اما طبق اطلاعیه پلیس، «ناگهان دچار عارضه قلبی» و به بیمارستان کسری منتقل شد؛ اما مهسا امینی ۲۵ شهریور جان باخت. ابتدا برخی شایعات درباره ضرب و شتم این دختر منتشر شده بود؛ چیزی که پلیس رد کرد؛ اما این موارد برای بخشی از جامعه قانع‌کننده نبود و با خاکسپاری ایشان شعارها و کنش‌های اعتراضی کلید خورد. در ادامه با محدود شدن برخی شبکه‌های اجتماعی، بازتاب این وقایع با محدودیت مواجه شد. اتفاقات بعدی همچون حوادث نماز جمعه زاهدان در مهر ۱۴۰۱، ایجاد فضای التهابی در برخی دانشگاه‌ها (نظیر دانشگاه صنعتی شریف)، وقوع برخی خشونت‌های خیابانی که حتی منجر به فوت برخی از افراد شد، وقوع حادثه تروریستی شاه‌چراغ شیراز در آبان ۱۴۰۱ و کشف حجاب برخی بازیگران و زنان و دختران، همگی باعث شد فضای فرهنگی و سیاسی کشور سمت‌وسوی خاصی پیدا کند که تا چندین ماه این التهابات باقی ماند. نظر بر همین مسئله آیت‌الله خامنه‌ای برای مدیریت بحران، اقدام به تبیین این مسائل و جهت‌گیری سیاست‌گذاری کشور درخصوص آن کردند که در جدول زیر برخی از مهم‌ترین مواضع ایشان که عموماً در پاییز و اوایل زمستان سال ۱۴۰۱ که اوج تحولات این سال بود، بیان می‌شود.

جدول ۵: بیانات دوره بحران و مضامین آن

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۱	بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح: خیلی از این کسانی که حجاب کاملی هم ندارند، جزو هواداران جدی نظام جمهوری اسلامی هستند؛ شما می‌بینید در مراسم مذهبی، در مراسم انقلابی، این‌ها شرکت می‌کنند.	(۱۴۰۱/۷/۱۱)
۲	بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان: در این قضایای [اغتصابات ۱۴۰۱]...علیه حجاب خیلی کار شد؛ چه کسی ایستادگی کرد...؟ زن‌ها... آن‌ها امیدشان به همین زن‌هایی بود که شما به آن‌ها می‌گویید بدحجاب؛ این‌ها زدند تو دهن آن تبلیغ‌کننده و فراخوان فرستنده.	(۱۴۰۱/۱۰/۱۴)

۳	بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان: آن کسانی که حجاب را به‌طور کامل رعایت نمی‌کنند، این‌ها را نباید متهم کرد به بی‌دینی و ضدانقلابی ...؛ این موجب نمی‌شود که ما این [افراد] را از حوزه دین و انقلاب و مانند این‌ها خارج بکنیم.	(۱۴۰۱/۱۰/۱۴)
مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
تنوع حامیان نظام جمهوری اسلامی صرف‌نظر از نوع پوشش	ضرورت پرهیز از دوقطبی شدن جامعه بر مبنای نوع حجاب زنان	پرهیز از تنگ نمودن دایره حامیان نظام بر مبنای مسئله حجاب
	ایستادگی اقشار مختلف زنان در تأمین امنیت و ثبات سیاسی ایران	ضرورت همدل شدن آحاد جامعه و به‌ویژه زنان در تأمین امنیت و ثبات سیاسی

تحلیل ردیف ۱ و ۲: ازجمله راهبردهایی که در جریان مدیریت بحران می‌تواند جلوی افزایش التهابات را بگیرد، پرهیز از قطبی‌سازی نیروهای درگیر در بحران است. در اینجا قطبی شدن به معنای تقسیم‌بندی افراد با عقاید مختلف به دو گروه کاملاً متضاد است و نتیجه چنین رویکردی آن است که در آن اختلاف‌نظر میان گروه‌های اجتماعی شدیدتر می‌شود؛ زیرا طرف‌های مختلف شواهدی را برای بیان حقانیت خویش مطرح می‌کنند و بر آن پافشاری می‌کنند (عیوضی و قاسمی، ۱۴۰۲: ۱۷۱). با توجه به همین مسئله در هنگام بحران ۱۴۰۱ رهبر انقلاب با تأکید بر این‌که حتی زنانی که حجاب را به‌درستی رعایت نمی‌کنند نیز نباید مورد اتهام و طرد قرار بگیرند، درصدد پرهیز از دوقطبی‌سازی‌های کاذبی هستند که با تکیه بر مسئله حجاب به وجود آمده بود.

البته توجه به رویکرد پرهیز از دوقطبی‌سازی در زمانه بحران از جانب آیت‌الله خامنه‌ای در راستای اتحاد دولت و ملت هم قابل ارزیابی می‌تواند باشد. در همین زمینه ایشان از مدت‌ها قبل از رخداد‌های ۱۴۰۱ در ذیل پرهیز از دوقطبی‌سازی در جامعه این فقره را بیان کردند که: «اتحاد دولت و ملت را به هم نزنید. ممکن است شما از یک دولتی خوشت بیاید، از یک دولت دیگری خوشت نیاید ... اشکالی هم ندارد - رقابت‌های انتخاباتی به‌جای خود، اختلاف‌نظرها به‌جای خود، حتی انتقاد هم به‌جای خود - اما دولت و ملت باید همه در کنار هم باشند؛ یعنی اگر در این مملکت یک حادثه‌ای رخ بدهد که تهدیدی برای کشور باشد

دولت و ملت باید همدوش حرکت کنند ... کدورت به وجود نیاورید، اتحاد دولت و ملت را حفظ کنید» (بیانات در مراسم بیست‌وهفتمین سالگرد ارتحال امام^(۵)، ۱۴/۰۳/۱۳۹۵).

در کنار راهبرد پرهیز از دوقطبی سازی، مسئله مهم دیگری که در همین فقرات ردیف دوم و سوم می‌تواند لحاظ شود، تلاش رهبری انقلاب برای مشارکت سازنده همه اقشار (زنان و مردان با تفکرات متنوع) در مدیریت بحران است تا ضمن مدیریت بحران، جلوی افزایش رویکرد دوقطبی سازی در جامعه گرفته شود. در همین زمینه رهبری انقلاب معتقدند: «در نظام اسلام، کشور متعلق به مردم و اصل، مردم است». پُر واضح است که در این فقره، رویکرد گزینشی به مردم معنا ندارد. همچنان که امام خمینی^(۵) هم معتقد بودند که آگاهی مردم و مشارکت و نظارت همگانی آن‌ها، خود بزرگ‌ترین ضامن حافظ امنیت جامعه خواهد بود (زیادزاده و دیگران، ۱۴۰۳: ۶۱).

تحلیل ردیف ۳: انقلاب اسلامی ایران از اساس با مشارکت حداکثری زنان در حوزه‌های مختلف پیوند خورده است. در همین زمینه برخی تحلیلگران معتقدند اقدام مهمی که انقلاب اسلامی برای زنان انجام داد آن بود که در پرتویک معرفت‌شناسی جدید (تقدم هویت انسانی بر هویت جنسی) و تفکیک حوزه خانواده از حوزه اجتماع توانست عرصه جدیدی برای فعالیت و شکوفایی زن مسلمان متناسب با اقتضائات زمانه خود بگشاید؛ به عبارت دیگر تدوین‌کنندگان گفتمان انقلاب اسلامی با زیر سؤال بردن محدود بودن نقش زنان و پرهیز از گفتمان سنتی، توجه خود را به افزایش کیفیت تعلیم و تربیت اجتماعی به‌ویژه برای زنان معطوف ساخت؛ همچنان که علی شریعتی هم تصریح داشت زن را با نام مذهب از اموری چون تحصیل علم و دانش و حضور اجتماعی محروم ساختند و به‌نام عفت او را خانه‌نشین کردند؛ بی‌آنکه بیندیشند چگونه شخصی که ناقص است و نامستعد و بی‌بهره از علم و دانش، می‌خواهد پرورش‌دهنده نسل فردا باشد (کسرابی و نیک‌خواه قمصری، ۱۳۸۸: ۱۱۶). آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت بحران ۱۴۰۱ با در نظر گرفتن چنین رویکردی در گفتمان انقلاب اسلامی، جذب حداکثری زنان در گفتمان انقلاب را مورد تأکید قرار دادند و با بهره‌گیری از گفتمان اصیل انقلاب اسلامی سعی بر آن کردند تا جلوی التهابات بیشتر را بگیرند.

۴-۵. تحلیل محتوای بیانات در دوره پسابحران در حوزه زنان و حجاب اسلامی

هرچند درخصوص زمان فروکش نمودن بحران ۱۴۰۱ اتفاق نظر وجود ندارد، اما اگر پایان چشمگیر اعتراضات خیابانی و کم‌تر شدن کمپین‌های پرمخاطب در فضای مجازی از جانب گروه‌ها و افراد فعال را معیار خود در نظر بگیریم، می‌توان گفت تقریباً از اواسط زمستان ۱۴۰۱ دوران پسابحران در ایران آغاز می‌شود. از این تاریخ به بعد سبک و سیاق بیانات رهبری نیز نشانگر آن است که نظام سیاسی توانسته پس از یک دوره اضطراب، مجدداً توانایی خود را در مدیریت بحران نشان دهد. در جدول زیر برخی از مهم‌ترین مستندات مورد توجه در نگرش رهبر انقلاب درخصوص دوران پسابحران قابل توجه است.

جدول ۶: بیانات دوره پسابحران و مضامین آن

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۱	بیانات در مراسم جشن تکلیف دختران دانش‌آموز: ایران عزیز شما در گذشته زن‌های بزرگی داشته ... ما در همه بخش‌ها ... زن‌های برجسته مهمی داریم؛ این‌ها مایه افتخارند ... و شما سعی کنید جزو این زنان بشوید.	(۱۴۰۱/۱۱/۱۴)
۲	بیانات در دیدار مسئولان نظام: مسئله حجاب محدودیت شرعی و قانونی است؛ آنجا محدودیت دولتی نیست، قانونی است و شرعی است؛ کشف حجاب، حرام شرعی و حرام سیاسی است؛ ... خیلی از کسانی که کشف حجاب می‌کنند ... اگر بدانند که پشت این کاری که این‌ها دارند می‌کنند چه کسانی هستند، قطعاً نمی‌کنند؛ من می‌دانم.	(۱۴۰۲/۱/۱۵)
۳	بیانات در دیدار شاعران و اساتید زبان فارسی: غربی‌ها نسبت به زن ایرانی ترحم ندارند که بگویند حقوق زن رعایت بشود، [بلکه] کینه دارند از زن ایرانی. قطعاً اگر چنانچه حضور زن‌ها نبود، انقلاب پیروز نمیشد. ... یعنی اگر در آن اجتماعات عظیم زن‌ها شرکت نمی‌کردند، انقلاب پیروز نمیشد ... واقعاً حقوق زن، به غربی‌ها نمی‌آید ... این‌ها طرفدار حقوق بشر نیستند.	(۱۴۰۲/۱/۱۶)
مضامین فراگیر		
مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	
نقش زنان در انقلاب اسلامی و رشد آنان در فرایند انقلاب	ضرورت توجه بر جایگاه زنان در مسئولیت‌های اجتماعی و سیاسی انقلاب	ضرورت تبلیغ دستاوردهای نظام در حوزه زنان
تبیین جایگاه حجاب به‌عنوان یک مسئله شرعی، سیاسی و قانونی	نقش دشمنان و مخالفان نظام در گسترش بی‌حجابی	ضرورت بالا بردن آگاهی زنان درخصوص ماهیت و اهداف کشف حجاب

تحلیل ردیف ۱: معمولاً گفته می‌شود همچنان که زنان در فرایند شکل‌گیری انقلاب اسلامی و تثبیت آن نقش مهمی را دارا بودند؛ اما در کنار آن، انقلاب اسلامی ایران هم برای ارتقای موقعیت زنان، اقدامات مهم را در دستور کار خود قرار داد. براین اساس در گفتمان انقلاب اسلامی اولاً فعالیت زن سه بُعد فردی، خانوادگی و اجتماعی را در بر گرفته است. ثانیاً فعالیت اجتماعی زنان صرفاً در سطح اشتغال محدود نشده است؛ بلکه سطوحی بالاتر را نیز شامل شده است. بدین ترتیب برخی معتقدند انقلاب اسلامی در جهت ارتقای موقعیت زنان و پیشرفت آنان در جامعه، الگوی سه سطحی توجه بر اشتغال، استعداد و اصلاحگری زنان در اجتماع را در کنار وظایف فردی و خانوادگی آنان در نظر گرفته است.

تبیین چنین رویکردی درخصوص زنان در مواضع آیت‌الله خامنه‌ای از مدت‌ها قبل مورد نظر بوده است؛ به‌طوری‌که فرایند پیشرفت زنان در طی انقلاب اسلامی ایران در ابعاد مختلف بیانات ایشان پیرامون زنان در حوزه فردی، خانوادگی، اجتماعی و فرهنگی در بیانات چند دهه اخیر ایران مطرح شده است که در همین ارتباط پژوهش‌های مستقلی هم به رشته تحریر درآمده است (مبینی مقدس و همکاران، ۱۳۹۹) با چنین نگاهی یکی از رویکردهای ایشان در دوره پسا بحران که التهابات سیاسی فروکش کرده بود، تبیین دقیق پیشرفت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران بوده است.

تحلیل ردیف ۲: در ردیف دوم تحلیل محتوای بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، مفهومی جدید با عنوان «حرام سیاسی» در کنار «حرام شرعی» در تبیین اهمیت حفظ حجاب و پرهیز از بی‌حجابی مطرح می‌شود که نشانگر آن است که مسئله حفظ حجاب شرعی را باید در ساختار هویتی نظام جمهوری اسلامی با رویکردی همه‌جانبه مورد توجه قرار داد. پرواضح است که قرار گرفتن مسئله حجاب در کنار مفهوم سیاست، ایجاد تکلیف شرعی برای مسئولان و شهروندان به وجود می‌آورد. برخی معتقدند که کاربست مفهوم حرام سیاسی در مسئله بی‌حجابی در اندیشه رهبری انقلاب، یک گفتمان انتقادی است که با گفتمان‌های دیگر مانند گفتمان اسلام فقهاتی یا شیعی، جمهوریت و به تبع آن با دال‌هایی چون مردم‌سالاری دینی، امر به معروف و نهی از منکر، تعامل مردم با دولت و نظام حاکم و نظارت و آزادی مرتبط

است و همچنین برای مقابله با چالش‌های داخلی و خارجی استفاده می‌شود که خود این امر موجب بازتولید امنیت نیز می‌شود (اخوان کاظمی، مرادیان و امینی، ۱۴۰۳: ۱۹۸). با چنین نگرشی در بازتولید امنیت، می‌توان گفت رویکرد آیت‌الله خامنه‌ای در دوران پسابحران، حفظ یا ارتقای امنیت نظام سیاسی با اتکای بر رویکردهای فرهنگی و به‌ویژه مسائل زنان و حجاب بوده است.

تحلیل ردیف ۳: ازجمله راهبردهای مورد نظر در بیانات رهبر انقلاب در دوره‌های مختلف حیات انقلاب اسلامی تأکید بر جایگاه مردمی انقلاب اسلامی و حضور اقشار مختلف مردم و ازجمله زنان در انقلاب اسلامی بوده است. اهمیت این راهبرد در دوران پسابحران ۱۴۰۱ می‌تواند از آن‌رو باشد که زنان ایرانی، با گفتمان انقلاب اسلامی انس بیشتری پیدا کنند. در تحلیل محتوای ردیف فوق، نکته قابل تأمل آن است که رقیب این گفتمان، تلاش برای تبلیغ و ترویج نگرش غرب به زنان است تا به تدریج گفتمان انقلاب اسلامی را کنار زده و زمینه بحران‌های جدیدی را ایجاد نماید. بر همین اساس رویکرد رهبر انقلاب در فقرات ردیف سوم، هر دو رویکرد را مدنظر قرار داده تا تبیین اصولی گفتمان و پادگفتمان انقلاب اسلامی درخصوص زنان مورد نظر قرار گرفته باشد.

۴-۶. تحلیل محتوای بیانات در دوره فراسو (ما بعد) بحران در حوزه زنان و حجاب اسلامی

معمولاً در نظریات بحران گفته می‌شود با فاصله گرفتن از موقعیت سخت بحرانی، به تدریج شاهد ظهور تأثیراتی بر روندهای طی شده هستیم. بر همین اساس، با کاهش سطح تنش و عادی شدن اوضاع، به تدریج شاهد ارائه یک سری اقدامات عمدتاً فرهنگی در قالب مدیریت مسئله حجاب و پوشش بودیم. این دوره زمانی است که مجدد قرار است مسئله حجاب فارغ از التهابات سیاسی خیابانی مورد بررسی قرار گرفته و سیاست‌گذاری شود و بر همین اساس شاید بتوان آغاز این دوره را از تابستان ۱۴۰۲ به بعد در نظر گرفت که در عین از بین رفتن اعتراضات خیابانی، به مجرد افزایش دمای هوا، نگرانی‌ها درخصوص افزایش بدحجابی و

بی‌حجابی افزایش یافت. در این دوره رویکردهای جدیدی مورد نظر قرار گرفت که از جمله آن‌ها استفاده از زنان حجاب‌بان (موسوم به سفیران هدایت)، ارائه طرحی موسوم به «لایحه عفاف و حجاب» یا «لایحه حمایت از خانواده» از طریق ترویج فرهنگ عفاف و حجاب بود. همچنین کمیته‌ای موسوم به «کمیته ویژه بررسی ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱» جهت رسیدگی به ابعاد مختلف این رخداد انجام شد. ضمن این‌که در فروردین سال ۱۴۰۳ قرار شد طرحی با عنوان «طرح نور» توسط نیروی انتظامی اجرا شود که هدف از این طرح «برخورد برابر قانون با هرگونه اعمال ناهنجار که توسط افرادی معدود و هنجار گریز صورت می‌گیرد» اعلام شد (خبرگزاری مهر، ۱۴۰۳). با این حال در پی سانحه بالگرد رئیس‌جمهور و انتخاب آقای پزشک‌یان به ریاست جمهوری، اقداماتی چون طرح نور و لایحه حجاب و عفاف (علی‌رغم تصویب در مجلس شورای اسلامی) تا زمان نگارش این پژوهش به مرحله اجرا درنیامد. در چنین شرایطی گزیده‌بیانات مرتبط با زنان و حجاب آیت‌الله خامنه‌ای در این دوره در جدول زیر بیان می‌شود.

جدول ۷: بیانات دوره مابعد بحران و مضامین آن

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۱	بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان: زن بایست در کنار مرد ... احساس امنیت کند ... راهش چیست؟ راهش قوانین سخت است. یک مسئله (دیگر) مسئله مشاغل اجتماعی و مدیریت‌ها است ... در مدیریت‌های گوناگون، مشاغل گوناگون اجتماعی و دولتی، حضور زنان هیچ محدودیتی ندارد.	(۱۴۰۲/۱۰/۰۶)
۲	بیانات در دیدار مسئولان نظام: کسانی برنامه‌ریزی کردند که حجاب بشود یک مسئله در کشور ما در مسئله حجاب دخالت بیگانگان واضح بود، از بیرون، در این دستگاه‌های ارتباط جمعی و انواع و اقسام رسانه‌ها، در این قضیه دمیده شد.	(۱۴۰۳/۰۱/۱۵)
۳	بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان: به‌عنوان دفاع از یک زن در یک کشور اغتشاش راه می‌اندازند. از شیوه‌های نرم‌افزاری استفاده می‌کنند. دختران ما، بانوان ما، اساتید ما، دانشجویان ما، همه جامعه زنان بایستی در این زمینه خودشان را موظف بدانند.	(۱۴۰۳/۰۹/۲۷)

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
ضرورت قانون‌گذاری هوشمندانه و دقیق در حمایت از زنان	ضرورت تأمین امنیت فکری و اجتماعی زنان در خانه و اجتماع	اهمیت ارتقا و رشد جایگاه اجتماعی زنان
لزوم سیاست‌گذاری فرهنگی در جهت جلوگیری از پیشبرد نگرش ابزاری مخالفان نظام نسبت به زنان و حجاب	تمرکز بالای مخالفان نظام به مسائل زنان و حجاب	برنامه‌ریزی بیگانگان برای مسائل فرهنگی کشور

تحلیل ردیف ۱: در دوره فراسوی بحران، راهبردی که در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای دیده می‌شود، دلالت بر دو محور اساسی از نظر هویتی دارد که در ردیف شماره (۱)، مورد نظر است. اول قانون‌گذاری در حمایت از زن در محیط خانواده و دوم حمایت از زنان در محیط اجتماع. درخصوص حوزه اول نکته مهمی که باید در نظر گرفته شود آن است که چندین سال قبل از بیانات فوق‌الذکر، قوانینی درخصوص خانواده و حمایت از زنان وضع شد که شاید مهم‌ترین آن‌ها در حوزه حمایت از خانواده و زنان، قانون «حمایت از خانواده» بود که در سال ۱۳۹۱ مصوب شد و نوآوری‌های مهمی را شامل می‌شد. مثلاً یکی از نوآوری‌های اساسی این قانون آن بود که مطابق مواد یک و دو، قوه قضاییه را ملزم به تشکیل دادگاه خانواده می‌نمود. در نظر گرفتن جایگاه برای قاضی مشاور زن در تشکیل جلسات دادرسی و صدور رأی و تأسیس مرکز مشاوره خانواده (که الزاماً نیمی از آنان باید از بانوان متخصص باشند) از نوآوری‌های دیگر این قانون بود (قبولی درافشان و محسنی، ۱۳۹۴). بااین‌حال تأکید و تصریح مجدد رهبر انقلاب بر اینکه قوانین سختی باید در حوزه حمایت از زنان (مطابق ردیف اول) گذاشته شود، گویای آن است که جامعه زنان به‌ویژه در محیط خانواده نیازمند نوآوری و به‌روز شدن بیشتر قوانین است تا احساس پایمال شدن حقوق آنان ایجاد نشود. به نظر می‌رسد اگر چنین امری به‌صورت مطلوب واقع شود، جلوی بحران‌های بعدی در حوزه زنان را می‌تواند بگیرد.

در حوزه حمایت از زنان در محیط اجتماع و اشتغال نیز مسئله اصلی آن است که زنان به‌عنوان تقریباً نیمی از جمعیت کشور بتوانند استعداد و توان خود را در عرصه‌های اجرایی

به منصفه ظهور برسانند. به نظر می‌رسد سبک مدیریتی آیت‌الله خامنه‌ای در این بخش از بیانات ایشان در دوران فراسوی بحران آن است که زنان ایرانی هیچ‌گاه احساس نقصان و کاستی در محیط‌های اجتماعی و مدیریتی نداشته باشند و ظرفیت‌های خود را شناخته و بتوانند به منصفه ظهور برسانند. البته این بخش از بیانات می‌تواند پیامی برای مسئولان کشور هم باشد که از زنان در عرصه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی کشور حداکثر استفاده بشود.

تحلیل ردیف ۲ و ۳: یکی از راهبردهای اصلی آیت‌الله خامنه‌ای در دوران فراسوی بحران، پیشگیری از بحران و تبیین دقیق علت بحران و دادن آگاهی درخصوص آن بوده است؛ یعنی اگر در مرحله وقوع بحران رویکرد ایشان از تبیین نقش بیگانگان در حوادث آگاهی‌بخشی بود؛ در این مرحله ایشان رویکرد پیشگیری را دنبال کردند. در این راستا ایشان متناسب با آنچه در ردیف دوم و سوم بیان کردند، بر این نکته محوری تأکید داشته‌اند که راهبرد بیگانگان برای ایجاد اغتشاش دست گذاشتن بر جامعه بانوان کشور بوده است. در تبیین دقیق‌تر این مواجهه نرم، می‌توان گفت مخالفان نظام با بهره‌گیری از تشدید تحریم‌های دهه ۱۳۹۰، تأسیس کانال‌های جدید فارسی‌زبان خارجی و مشکلات ناشی از تورم فزاینده و رشد منفی اقتصادی به انگیزه نافرمانی مدنی دامن زد و با روی کار آمدن دولت سیزدهم، تلاش نمود با رشد ذهنیت منفی از جنبه‌های قهری دین و تأکید بر مضامینی چون حجاب اجباری، نوعی تصویرسازی از استبداد مذهبی را پدید آورد که جوانان جویای آزادی و اختیار را از سپهر فردایش ناامید بسازد. درصحنه این گرداب، بدن زن نیز ابژه جنسی قرار گرفت و عبور از سنت حیا‌مندی مورد تأکید قرار گرفت (جلیلی و محمدی سیرت، ۱۴۰۳: ۲۴۸-۲۴۷).

برهمن‌اساس بود که نوعی جنگ ترکیبی مورد نظر قرار می‌گرفت. با چنین شرایطی بود که بیانات رهبری انقلاب حتی در دوران فراسوی بحران، مانند زمان بحران همچنان در راستای آگاه‌سازی مخاطبان از چنین شرایطی در جهت پیشگیری از وقوع حوادث مشابه بوده است.

۵. نتیجه‌گیری

اصول کلی و الگوهای مدیریت بحران در روش و نگاه آیت‌الله خامنه‌ای از زوایای مختلف توسط محققان مورد تحلیل قرار گرفته است. با این حال در مسئله مدیریت حجاب و التفات به مسائل زنان در بحران ۱۴۰۱، مطابق با سؤال و فرضیه پژوهش، تحلیل مضمون بیانات ایشان، قابلیت مقارنه‌سازی با چهار مرحله مدیریت بحران برچر که مورد بحث قرار گرفت را دارا است. به طوری که در مرحله قبل از بحران رویکرد ایشان با «وجهی فرهنگی-سیاسی» و در استمرار مفاهیمی چون شبیخون فرهنگی و ناتوی فرهنگی، بیشتر ناظر بر تحلیل رویکرد بیگانگان برای نفوذ فرهنگی در ایران بوده است. در مرحله حین بحران، نگرش ایشان با «وجهی سیاسی-حقوقی» ناظر بر درک شناختی بحران و نقش بیگانگان در ماهیت‌شناسی بحران و تبیین ضرورت پرهیز از نگرش دوقطبی در جامعه درخصوص حجاب معنا یافته است. در مرحله پسابحران (زمانه فروکش یا کم شدن رویکردهای اعتراضی) بیشتر «نگرش فرهنگی/هویتی» مدنظر بوده که مبتنی بر اقدامات انقلاب اسلامی در ارتقای جایگاه زنان در عین حفظ عفاف و حجاب بوده است و در نهایت در مرحله فراسوی بحران، ایشان در رویکردی «اجتماعی-سیاسی»، بیشتر پیشگیری از بحران را با اتکای بر مفاهیمی چون تلاش بیگانگان برای بحران‌سازی برای نظام اسلامی در نظر گرفته‌اند.

غیر از این به نظر می‌رسد با تحلیل مضمون مفاهیم پایه، سازمان دهنده و فراگیر بیانات ایشان در طول سال‌های مورد بررسی آنچه مشخص می‌شود آن است که در بُعد فرهنگی-اجتماعی ایشان تلاش کردند در بیانات خود، مسئله حجاب را همچون نمادی از هویت زن ایرانی متناسب با گفتمان انقلاب اسلامی و ارزش‌های دینی برای زنان و دختران ایرانی بازگو نمایند و از تلاش برای استحاله این ارزش فرهنگی توسط بیگانگان و رسانه‌های غربی و ضد ایرانی پرده بردارند. ضمن این که توجه دادن افکار عمومی به این سمت که زن در جامعه غربی، جایگاه ابزاری یافته است، بخشی از رویکرد تبیینی ایشان برای تنویر افکار عمومی و به‌ویژه جامعه زنان بوده است تا رویکرد تقلیدوار از زن غربی در جامعه ایران کمرنگ‌تر شود. در کنار این‌ها ایجاد نوعی خودباوری برای زنان ایرانی که به‌ویژه در صحنه‌ها و عرصه‌های

مهم ورزشی بین‌المللی در عین حفظ پوشش اسلامی، افتخارآفرینی نموده‌اند، در تقویت روحیه زنان ایرانی می‌توانست سهم مهمی داشته باشد و در مدیریت بحران ۱۴۰۱، زنان ایرانی را با گفتمان انقلاب اسلامی همراه سازد.

از طرف دیگر در بُعد سیاسی-امنیتی ایشان سعی کردند به‌ویژه در اوج رخدادها (پاییز ۱۴۰۱)، اهداف بیگانگان و مخالفان انقلاب اسلامی را فراتر از مسئله پوشش زنان مطرح نموده و ایجاد ناامنی و تفرقه و بی‌ثباتی سیاسی را جزو این اهداف بیان کردند. این رویکرد ایشان مبین آن است که در مدیریت بحران همواره باید ابعاد پشت پرده در وقوع و یا تشدید بحران را نیز در نظر گرفت و با رویکرد سطحی و یا احساسی به بحران‌های سیاسی نگاه نداشته باشیم. ضمن این‌که در همین حوزه، ایشان تکالیف مسئولان در حوزه حجاب و زنان را یادآور شدند و ضمن این‌که از حضور زنان در حوزه خانواده و اشتغال و اجتماع استقبال کردند، وظایف مسئولان در حفظ و تقویت باورها و الگوهای پوشش اسلامی زنان یادآور شدند. چنین رویکردی در مدیریت بحران گویای آن بود که مردم و مسئولان در کنار یکدیگر می‌توانند چنین رخدادهایی را مدیریت بنمایند. همچنین از دل تحلیل مضمون بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، می‌توان پیشنهادهایی را ارائه داد که مهم‌ترین آن‌ها، ضرورت سیاست‌گذاری درخصوص جذب حداکثری زنان به سمت گفتمان انقلاب اسلامی (فارغ از نوع پوشش)، پرهیز از جناحی کردن مسائل زنان و حجاب در جامعه، اهمیت اصالت بخشیدن به پوشش زنان به‌عنوان نماد فرهنگی و هویتی و اتخاذ رویکردهای مبتنی بر جهاد تبیین درخصوص چگونگی ماجراآفرینی معاندان و بیگانگان از مسائل زنان و حجاب در جامعه است.

نمودار ۲: شماتیک فهم ادراکی و تحلیل مضمون بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه زنان و حجاب در بحران ۱۴۰۱ (منبع: نگارندگان)

فهرست منابع

آبیاری، زهرا؛ نیازی، محسن؛ مهربانی کوشکی، محمد (۱۴۰۳). *فرا ترکیب نگرش جامعه ایرانی به پوشش و حجاب در پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی*، دوفصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی حوزه، (۱)، ۸.

اخوان کاظمی، بهرام؛ مرادیان، جعفر؛ امینی، قاسم (۱۴۰۳). *تبیین تحلیل گفتمانی حرام سیاسی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای*، فصلنامه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی، (۱)، ۲.

امیری، ابوالفضل؛ سعادت اکبری، روح‌الله (۱۴۰۳). *الگوی مدیریتی شهید سلیمانی در بحران داعش در عراق (مطالعه موردی: مرحله حین بحران ۱۳۹۶-۱۳۹۳)*، فصلنامه مطالعات مدیریت بحران، شماره ۱۶.

امیری، ابوالفضل؛ نفاوی، حمید (۱۳۹۵). *عملیات روانی و تأثیر آن بر اغتشاشات شهری*، فصلنامه مدیریت بحران، (۸۲)، ۷.

باغبانی، غلامرضا؛ یعقوبی، نورمحمد (۱۳۹۹). *تبیین الگوی مدیریت بحران اجتماعی با رویکردی امنیتی*، فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، (۲)، ۱۶.

برچر، مایکل؛ ویلکنفلد، جان‌اتان (۱۳۸۲). *بحران، تعارض و بی‌ثباتی*، ترجمه علی صبحدل، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.

بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، دسترسی در سایت farsi.khamenei.ir

تاره، مسعود؛ بیرشک، حسین (۱۳۹۸). *تکلیف، مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی*، بازیابی شده از: <https://www.cgie.org.ir/fa/article/224365>

جمیری، محمد؛ کشاورز، محمد (۱۴۰۳). *تحلیل جامعه‌شناختی ناآرامی‌های خشونت‌آمیز پایین ۱۴۰۱*، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، (۱)، ۵.

جلیلی، محمد؛ محمدی سیرت، حسین (۱۴۰۳). *تحلیل مواضع حامیان آشوب‌های خیابانی پایین ۱۴۰۱ ایران براساس نظریه بحران*، پژوهش‌های سیاست اسلامی، (۲۵)، ۱۲.

حیدری خراسانی، محمدجواد؛ نوذری فردوسی، محمد؛ خلف‌خانی، علی (۱۳۹۲). *تفاوت‌های فقه فردی و حکومتی از منظر شناخت موضوع*، تکلیف و مکلف، دوفصلنامه پژوهش‌نامه فقهی، (۲)، ۱.

خبرگزاری مهر (۱۴۰۳). *اجرای طرح نور از فردا: اجرای یک وظیفه قانونی و یک خواست مردمی*، بازپایی شده از: <https://www.mehrnews.com/news/6076245>

خزاعی، علی؛ یقینی، محمود؛ خزاعی، مریم (۱۳۹۹). *آسیب‌شناسی فرهنگی مدیریت بحران‌های اجتماعی: مطالعه موردی کرونا*، فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، (۴۱)، ۱۰.

ذاکری، کاوه و همکاران (۱۴۰۰). *بررسی سرچشمه‌های ژئوپلیتیکی بحران در بالکان با تأکید بر امنیت مسلمانان*، فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، (۴۴)، ۱۱.

رحیمی، حسن (۱۴۰۳)، *الگوی مدیریت بحران در اندیشه و عمل آیت‌الله خامنه‌ای*، فصلنامه پژوهش‌نامه انقلاب اسلامی، (۵۰)، ۱۴.

رستگارخالد، امیر؛ محمدی، میثم؛ نقی‌پور ایوکی، سحر (۱۳۹۱)، *کنش‌های اجتماعی زنان و دختران نسبت به حجاب و رابطه آن با مصرف اینترنت و ماهواره*، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، (۵۶)، ۱۴.

رضایی، احمد (۱۴۰۲) *واکاوی ابعاد ناآرامی‌های ۱۴۰۱ از منظر جنگ ترکیبی*، فصلنامه انتظام اجتماعی، (۳)، ۱۵.

روشندل ارتباطی، طاهر؛ پورعزت، علی‌اصغر؛ قلی‌پور، آرین (۱۳۸۸) *تدوین الگوی جامع فراگرد مدیریت بحران با رویکرد نظم و امنیت*، فصلنامه دانش انتظامی، (۲)، ۱۰.

ریاضی، وحید و همکاران (۱۴۰۰) *معرفی مؤلفه‌ها و ابزارهای جنگ ترکیبی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه راهبرد دفاعی، (۷۳)، ۱۹.

زیادزاده، امیر و همکاران (۱۴۰۳) *بررسی مقایسه‌ای جایگاه مردم در حکومت در گفتمان ایرانی لیبرالیسم و جمهوری اسلامی*، فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، (۵۷)، ۱۴.

ساوه‌دروودی، مصطفی؛ خلیلی، ابراهیم؛ ملکی، عباس (۱۳۹۲)، *بحران‌های سیاسی و توسعه سیاسی در ایران*، فصلنامه امنیت پژوهی، (۴۳)، ۱۲.

سوری، علیرضا (۱۳۹۶)، *مدیریت امام خامنه‌ای در بحران‌ها: مطالعه موردی بحران قبل از انتخابات سال ۸۸*، فصلنامه مطالعات مدیریت بحران، (۳۱)، ۸.

طاهری‌کیا، حامد (۱۴۰۱). *رخداد زن، زندگی، آزادی و نبرد بر سر تسخیر فضا*، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، پیاپی ۶۹، (۳)، ۱۸.

عبدالرحمانی، رضا؛ سهرابی، حسینعلی (۱۳۹۹). *آسیب‌شناسی ارتباطات بین سازمانی متولیان حجاب و عفاف (سازمان ناجا، شورای عالی انقلاب فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)*، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، (۲۳(۹۰).

عسکری، محمود (۱۳۹۹). *رویکردی به ناآرامی‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری* (مدظله‌العالی)، فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، (۱۰(۴۰).

علوی وفا، حمید؛ محمدی، شعیب (۱۴۰۳) *واکاوی مدیریت امام خامنه‌ای* (مدظله‌العالی) در مهار اغتشاشات سال ۱۴۰۱، فصلنامه مطالعات مدیریت بحران، (۱۶(۱).

عیوضی، محمدرحیم؛ قاسمی، محمدهادی (۱۴۰۲) *راهبردهای مواجهه با تهدیدهای ناشی از قطبی‌سازی جامعه با استفاده از رویکرد آینده‌نگاری راهبردی*، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های امنیت داخلی، (۴) ۱.

فلیک، اووه (۱۳۹۰) *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.

قبولی درافشان، سیدمحمد مهدی؛ محسنی، سعید (۱۳۹۴) *نوآوری‌های قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ در زمینه مقررات شکلی مرتبط با دعاوی خانوادگی*، فصلنامه پژوهش‌نامه زنان، (۶(۲).

کسرابی، محمدسالار؛ نیک‌خواه قمصری، نرگس (۱۳۸۸) *جنسیت و انقلاب: نگاهی متفاوت به مشارکت زنان در انقلاب اسلامی ایران*، پژوهش‌نامه متین، (۱۱(۴۴).

کیا، علی‌اصغر؛ فقیهی‌نژاد، مهدی (۱۳۹۷) *تحلیل مضمون مفاهیم ارتباطات و توسعه در مفاد برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران*، دوفصلنامه مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی، (۱۱) ۶.

کلانتری، اسماعیل (۱۴۰۳)، *شناسایی و تبیین گفتمان‌های ناظر بر اغتشاشات پاییز ۱۴۰۱ در جمهوری اسلامی ایران از منظر اندیشمندان انقلاب اسلامی*، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، (۵(۱).

مبینی دهکردی، علی و همکاران (۱۳۹۹). *الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی*، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، (۸۰) ۱۸.

مبینی مقدس، مجید؛ عبدسرمادی، نرگس؛ خانمحمدی، کریم؛ هاشمیان، سیدمحمدحسین (۱۳۹۹). *الگوی تحلیلی فعالیت اجتماعی زنان در انقلاب اسلامی با تأکید بر دیدگاه آیت‌الله*

سیدعلی خامنه‌ای، دوفصلنامه دانش سیاسی، (۲) ۱۶.

مفخمی شهرستانی، حسن؛ احتشامی، علی (۱۴۰۱). *تحلیل امنیتی-اجتماعی ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱*، فصلنامه انتظام اجتماعی، (۴) ۱۴.

مهدوی، محمد؛ سیدشرافت، الهه (۱۳۹۷). *تحلیل نوع نگرش‌ها به فرهنگ حجاب و عفاف در ورزش بانوان (مطالعه موردی بانوان ورزشکار استان آذربایجان شرقی)*، فصلنامه زن در فرهنگ و هنر، (۲) ۱۰.

References

- Brecher, Michael (1993). *Crises In World Politics*, Oxford: Pergamon Press.
- Pearson, C., & Mitroff, I. (2000). *From crisis prone to crisis prepared: A framework for crisis management*, in: Risk Management, London: Routledge Press.
- Richardson, B. (1994). *Socio-technical disasters: Profile and prevalence*, Disaster Prevention & Management, 3(4), pp.41-69.